

уклапају у прегледнију слику наше науке о књижевности, која је дала значајне, па и врхунске резултате. У том смислу, не треба заобићи ни имена Мила Ломпара, Зорице Бечановић Николић и Адријане Марчетић, о чијим књигама је писано у трећој целини *Метакритичких (и)оџеда* („Субверзивни класик Милош Црњански”, „Црњански, странац у својој култури”, „Шекспир између теорије и историје” и „Историјско у постмодерном роману”).

*

Јован Попов је вишеструко „скрупулозан у избору”, што је у складу са начелима на која се позива и на која позива. Код њега нема пуких произвољности већ преданог осмишљавања свих (микро)аспекта научног рада: „Зато није долазило у обзир ни неко неприродно сабијање разнородне грађе у исте корице, а још мање усиљено довршавање послова који траже своје месеце и године.”

Ретка аутокритичност, уз неколико концепцијски ефектних осмишљавања, дали су занимљиве резултате. Магритовска иронијска перспектива чини се врло успелом. Како пише у поглављу „Критика поистовећивања Жоржа Пулеа”, „да би дух успео да обухвати неки *Cogito*, мора се поистовестити са ’опажајном моћи која опажа саму себе’”, а дух који је обухватио *Cogito*, очигледно се материјализовао на *Забрањеној репродукцији*.

„Идеал опште књижевности” немогуће је остварити, али му треба стремити у оквирима сопственог знања и могућности. Метакритички диптих Јована Попова није само загладаност у увек „надреални” *идеал* већ одбрана и враћање вере у науку о књижевности и у тим оквирима осмишљавање компаратистике.

Др Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

СУОЧАВАЊЕ СА ПОРАЗОМ

Саша Радојчић, *То мора да сам ипак ође ја*, Архипелаг, Београд 2020

Најчешћа ствар која се говори о Сашу Радојчићу је то да он заступа поетику малих ствари. Међутим, у тој поетици, у српској књижевности постоје две линије. Прва је ристовићевска, а друга христивићевска. Прву чини писање о малим стварима, а друга говори о писању о малим стварима, док заправо остаје суштински филозофска. Радојчић несумњиво припада овој другој линији. У његовој поезији мало је сличица или описа

свакодневних догађаја, ствари и људи који се сретну у пролазу, а много више медитирања о томе како би о томе требало писати или колико те ствари значе у животу. Песма „Успомене” из најновије збирке, *То мора да сам ишакође ја*, добар је пример Радојчићевог поступка. У песми се говори о томе како је некада са још неколико младих песника и критичара путовао возом, расправљали су о неким метафорама, а онда је ушао „чича” који почиње да прича своју животну причу. Међутим, Радојчића не занима сама прича па чичино излагање овако преноси: „И тај његов син / и та снаја блеснуља / шта чине од себе / да он у ове године / иде да их развађа.” Ово избегавање сказа је налик примени драмског поступка сцена у сцени, када се представа коју гледају ликови на позорници (као она у *Хамлеиу*) представља с мањим степеном опонашања да би представа коју публика гледа наспрам тога деловала уверљивије. Причу о чичи Радојчић завршава пикантним детаљем – понуди их шећером из мусаве кесе да га се по добру сећају. Последња строфа је оно што је заправо у песми најважније: „Прошло је тридесет година / и још памтим ту сласт / а потпуно сам заборавио / које су биле спорне метафоре.” Дакле, ово је песма о томе да су мали догађаји и сусрети далеко важнији тренуци него дубокоумне филозофске расправе. Међутим, песма није организована тако да буде један од тих догађаја већ управо да буде рефлексивна о значају тих догађаја.

Циклус „Спомени” коме припада ова песма, у целини се бави проблемом сећања и тога шта је остало, а шта изгубљено. Уводна песма „Саборна песма” говори о два аспекта ауторове личности – ономе који пита „верујући да зна све одговоре” и ономе који одговара „мислећи да разумем питања”. Овако постављен унутрашњи дијалог се суочава са основном темом књиге – старосћу. Старост коју Радојчић испитује је, пре свега, губитак интелектуалних моћи. Песма „A-lethea” описује агонију борбе између зрелог интелекта и заборавља. Почев од чисте констатације да је забораван у стиховима: „Толике људе срећем / заборављам им лица / имена речи / упознајем се са њима / сваки пут изнова / сваки пут испочетка” Радојчић долази до осетљивог места када та немоћ утиче баш на суштински део његовог живота – писање поезије: „Понекад смислим стих / и дуго га окрећем / у себи вртим / опробавам / углавном / и стих заборавим.” Заборав је тај који од њега узима све, прошлост и и све оно што је било део те прошлости. Крај песме је више него типичан за Радојчића – уместо ламентације због заборавности, он из такве ситуације извлачи филозофски проблем: „Ако сам ја своје сећање / оно што заснивају песници / шта је онда мој заборав / и ко њега заснива”. Као и у песми „Успомене”, све оно о чему се у песми говори у служби је саопштења неке спознаје. Тако овде заборав служи као предмет на коме се испитује спознаја. То ипак не значи да ове песме нису дубоко личне и да се у њима не осећа грч и борба са животним недаћама о којима се говори, али

филозофска дистанца њих чини мирним готово спокојним. У песми „Као из оне песме” реч је чак о идиличној атмосфери – седењу у хладу дрвета и читању књиге. Даје се слика проласка времена и смене онога који чита, чак и смена песама које описују дату ситуацију, али све до краја остаје хармонично, мирно и идилично.

Нешто је напетија песма „За сваки случај” у којој се говори о ноћним буђењима и проверавама телесних функција са свешћу да ће се једном десити да ће оне отказати. Међутим, како лирски субјекат сам проверава те функције, сам тестира да ли је жив, закључак да ће „само једном / пасти на испиту” је парадоксалан. Заправо, и овде је реч о оној мисаоној страни личности која, говорећи о забору и томе како је мишљење са њим постало теже, заправо, мисли. Тако и овде та нека апстрактна честица личности може да посведочи и сопствену смрт, управо зато што је свесна да ће та смрт доћи, па је и њено апсурдно проверавање да није у току ноћи наступила смрт заправо, део те мисаоне личности која на човека коме припада, па чак и на већи део његовог интелекта, гледа са стране, као да она није умешана у то. Оно што Радојчић овде ради је да се утапа у колективно знање и мишљење, па све што сам мисли је оно што би мислили и други, тако да његова мисао уопште није подложна ни смрти ни забору, већ само он као појединац. Читалац из песме „Као из оне песме” је замењив другим јер поседују исти механизам мишљења, а песма је, такође, замењива јер поезија, као апстрактна ствар, постоји и у једној и у другој песми, па чак не само то већ постоји и историјски континуитет поезије која, заправо, само израста једна из друге, као што дрвеће у тој песми нешто порасте између смене једног читаоца другим.

Циклус песама „Овај град” донекле се разликује од остатка књиге, пошто се не бави личном темом већ управо градом, привидом који се има о граду, „искривљеној слици града”, „грађанском миту” и томе да би град требало прочистити „рушилачким потопом”. У завршном делу, лирски субјект описује доживљај истога града када се враћа са путовања, види „расуте тачке светла / звездане ројеве”. Песму завршава стиховима: „пожелим // да зграбим руком / и накрадем се сјаја / да затворим границе ноћи / и сачувам тај тренутак / да ногом не крочим.” Осуђивање града из претходних делова као да се ублажило или добило контраст у идиличној слици града ноћу виђеног из даљине када наличи на рој звезда, али ову идиличну слику Радојчић не брка са самим градом. Апстракција, очекивање некакавог рајског пребивалишта које се ствара приликом погледа на светлуцави град, ни на тренутак се не приписује самом граду, она је део очекивања лирског субјекта, али он није заваран том сликом („да ногом не крочим”). Донекле би се овде могла направити паралела са Платоновим митом о пећини где онај који је спознао какав је свет стварно, ако посматра привид, не помишља да је тај привид стварност, па макар он био примамљив као у Радојчићевој песми.

Последњи циклус, транспарентно назван „Посвете” тиче се, наравно, посветама пријатљима, неким живим, неким умрлим. Већ то га повезује са првим циклусом. И овде је реч и неким губицима. Ипак, песме у овом циклусу су најразноврсније и најмање повезане у целину. Ту је, рецимо, песма „Манифест”, посвећена Ненаду Јовановићу, а у успомену на Воју Деспотова, у којој се развија смела фантазија о штампању песама на конзервама где би „била конзумирана”. С друге стране, ту је „Песма која се понавља”, посвећена успомени на Симона Симоновића, која говори о разним могућностима реинкарнације. Међутим, најбоља песма у овом циклусу, као и у целој књизи је „Зналац дијалектике”, која је посвећена оцу за 75. рођендан. Поводом своје песме „Живот вина”, Борислав Радовић је тврдио да је песма о оцу (она права) једна од најважнијих које песник има да напише. То би се могло рећи за ову Радојчићеву песму која, заправо, садржи све кључне елементе његове поетике, тако да она сама у некој антологији може да сасвим јасан увид у овог песника. Песма је наративна, готово прича: „Мој отац у младости / Писао је приче / Сирове и снажне / Презирао је писце / Са извесним именом / Њихове лажи / Улепшавање стварности”. Пошто је песник навршио педесет година, отац му је дао те своје приче да их прочита: „Шта бих све рекао / Том младом писцу / Дивљег талента / Да сам му отац / А он мој син”. Потом му на очево питање какве су, одговара: „Добре су рекох / Заиста добре // Нисам могао да кажем / Сјајан си ти момче / Настави тако / Јер се може десити / Не ништа од тога”. Овде је реч о непостојећем писцу који обећава. Као младић је писао добре приче, али знамо да се од тога ништа није развило, отуда сваки суд који га третира као талентованог писца, бива апсурдан пошто од тог човека знамо да неће постати писац. Или хоће! Опет се сусрећемо са оним мисаоним зрном које Радојчићев свет посматра са стране. Исто као што је то што је немогуће да сам човек провери да ли је умро, или као што било који читалац може да чита било коју песму под дрветом, ствари остају исте, јер сви смо део колективног ума, тако је из тог колективног ума, могуће сасвим и замислити оно што није било, тачније видети оца као писца, у овом случају видети га као младића који ће постати писац. Зато Радојчић каже: „Има разлога да верујем / Нисам узалуд био на свету / Мој син мој отац / Има своју истину / Уме да је каже”. Та истина и то „уме” као потенцијал да ће их и написати је довољно да се успостави одређени однос себе као писца и оца као писца: „Добре су / Понављао сам / Уместо тога / Чекајући да отац оде / Да останем сам са собом / Зналац дијалектике / Постао сам оно / Што је презирао / Писац са извесним именом / Који улепшава стварност / И лаже.” Ефектан завршетак књиге (занемаримо кратак епилог), посебно када се има у виду да је цела књига, заправо, књига о сопственом поразу, годинама, поезији, заправо о поражности од онога што смо постали. Тај пораз је пораз, заправо, сваког књижевника који је изгубио ону првобитну

невиност писања када се још увек пише само за себе, а не размишља о објављивању, нити ко ће то читати. Ипак, песму не би требало видети као песимистичку. И овде је реч о једној спознаји, а самим тим и о једној победи. Чини се само да је у овој песми закључак о тој спознаји уведен најелегантније и најмање наметљиво, остављајући нас пред тешком сликом човека који се суочава са лошим мишљењем о себи. Заправо, како сам на почетку и рекао, реч је о опису суочавања са старошћу која Радојчића искључиво интелектуално занима. Такође, у самом поразу осећа се Радојчићево мирно, стоицистичко прихватање, пре са примесом сете, него са укусом трагичности.

Никола ЖИВАНОВИЋ

НЕБЕСКИ ТРАГОВИ СТВАРАЊА

Никола Страјнић, *Космички зазиви*, Културни центар Војводине „Милош Црњански”, Нови Сад 2020

Сваки стих Николе Страјнића испрва ниже кругове схватања из којих произилазе песме, а потом из њих их песничке збирке спеване једна за другом, да би, попут Фибоначијевог низа, дале целовиту слику онога што песник у датом тренутку наслућује. С једне стране, свака песма, попут бисера који даје свој допринос суштини сјаја и значаја, јесте фрагмент слике стварности какву је песник замислио, али превасходно коју је *дослухнуо* својим бићем као поруку са небеса. С друге стране пак свака песма уклапа се у песничку збирку, дајући витраж космичког блештавила у својој материјализованој форми. Дакле, једна целовита слика стварности, она реалистичка, пројектована кроз замисао, постоји и у материјалном облику који је доступан кроз један кристализатор – песму.

А да би се дошло до песме, Страјнић пажљиво бира путеве којима до њих стиже. Ти путеви могу бити разнолики, али увек су *калиопској* карактера – упућени на небеса. Песник у свом стваралачком процесу и сам постаје то небеско, калиопско. И увек лични приступ ка читаоцу омогућава лакше сазнавање поруке коју само песник може да пренесе, а то је: да сваки освешћени тренутак јесте прави тренутак. У тим моментима све се наочиглед по-једњује, или ксенофански, једно постаје све (*Εν και Παν*). Тако „Твоје очи цитирају звезде / дисање дозива вихоре планета / а срце броји космичке минуте” („Обожуривање снова”). Међутим, и до овог осећаја целине долази се, крећући се калиопским корацима, одређеним путевима.